

ВАРДАРСКИ ЗБОРНИК

ACADEMIE SERBE DES SCIENCES ET DES ARTS
COMITE INTERDEPARTEMENTAL RECUEIL DE VARDAR

DE VARDAR RECUEIL

9

REDACTEUR VLADIMIR STOJANČEVIĆ

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ
МЕЂУОДЕЉЕЊСКИ ВАРДАРСКИ ОДБОР

ВАРДАРСКИ ЗБОРНИК

9

УРЕДНИК ВЛАДИМИР СТОЈАНЧЕВИЋ

БЕОГРАД 2012

ЧЛАНОВИ РЕДАКЦИОНОГ ОДБОРА:

ВЛАДИМИР СТОЈАНЧЕВИЋ

МИЛОРАД ЕКМЕЧИЋ

МИХАИЛО ВОЈВОДИЋ

ВЛАДИМИР БОВАН

СЕКРЕТАР

ЉИЉАНА ПЕРОВИЋ

Примљено на IX скупу Одељења историјских наука, од 30. новембра 2011. године, на основу позитивних мишљења рецензената, посебно датих за сваки рад

АМБЛЕМ: НОВАЦ ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА

ИЗДАЈЕ:

СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ

© СРПСКА АКАДЕМИЈА НАУКА И УМЕТНОСТИ 2012.

ISSN 1450-8486

КОРИЦЕ: НИКОЛА ДУДИЋ

ЛИКОВНИ ПРИКАЗ НОВЦА ЦАРА СТЕФАНА ДУШАНА
НА V СТРАНИ: МЛАДЕН СРБИНОВИЋ

ЛЕКТОР: ЉИЉАНА МИЉКОВИЋ

КОРЕКТОР: РАТКА ПАВЛОВИЋ

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК: МИРА ЗЕБИЋ

ШТАМПА: ШТАМПARIЈА СРПСКЕ
ПРАВОСЛАВНЕ ЦРКВЕ, БЕОГРАД

ТИРАЖ: 400 ПРИМЕРАКА

САДРЖАЈ – TABLE DES MATIERES

<i>Владимир Стојанчевић</i>	Из српске историјске прошлости у Битољском вилаету на прелазу 19. у 20 век (Друштвено-политичке прилике)	1
<i>Vladimir Stojančević</i>	On Serbian Historical Past in Monastir Vilajet in Transition from 19 TH to 20 TH Century – Social and Political Circumstances	47
<i>Љиљана Алексић-Пејковић</i>	Покушаји оснивања српског новчаног завода у Скопљу до 1912. године	49
<i>Ljiljana Aleksić-Rejković</i>	The Attempts at Founding the Serbian Monetary Fund in Skoplje till 1912	80
<i>Славиша Недељковић</i>	Преглед организованог рада националне акције српске владе у Македонији и Старој Србији крајем 19. века	81
<i>Slaviša Nedeljković</i>	Survey of the Organised Work of the National Action of the Serbian Government in Macedonia and Old Serbia at the End of the 19 TH Century	92
<i>Миле Станић</i>	Предлог о отварању српских конзулата у Призрену и Велесу ..	93
<i>Mile Stanić</i>	Proposal on Opening the Serbian Consulates in Prizren and Veles	97
<i>Владимир Бован</i>	Сећања Јанићија Поповића на своје школске другове и колеге учитеље у Вардарској Македонији од 1905. до 1915. године	99
<i>Vladimir Bovan</i>	Memories of Janićije Popović of His School Friends and Teacher Colleagues in Vardarska Macedonia from 1905 TO 1915	111
<i>Зоран Т. Јовановић</i>	Скопско Народно позориште у ратним условима (1914–1915)	113
<i>Zoran T. Jovanović</i>	Skoplje National Theatre in War Conditions (1914–1915)	139
<i>Зоран Живковић Христић</i>	Ђачка литерарна дружина „Дојчин” у Солуну и Скопљу, од 1903. до 1912. (Етнографска грађа у заоставштини Милоша Ивковића, I)	141
<i>Zoran Živković Hristić</i>	Literary School Club “Dojčin“ in Thessalonica and Skoplje 1903–1912	187

<i>Стјаниша Војиновић</i> <i>Staniša Vojinović</i>	Коста Абрашевић, први пролетерски песник	189
	Kosta Abrašević, the First Proletarian Poet	204
<i>Ђорђе Перућ</i> <i>Djordje Perić</i>	Историја и народна традиција у двама старосрбијанским песмама из „Руковети” Стевана Мокрањца (Посвећено академику Владимиру Стојанчевићу)	205
	History and the National Tradition in Two Old Serbian Songs from Stevan Mokranjac’s <i>Rukoveti</i>	225
<i>Драгиша И. Кецојевић</i> <i>Dragiša I. Kecojević</i>	Државна народна школа „Карађорђе” у колонијистичком селу Карађорђевац 1922–1941, Други део	227
	State National School “Karadjordje” in the Colonized Village of Karadjordjevac 1922–1941, Part II	251
<i>Драгиша И. Кецојевић</i> <i>Dragiša I. Kecojević</i>	Земљотрес у Јужној Србији 1931. године	253
	The Earthquake in Southern Serbia in 1931.....	270
<i>Владимир Стојанчевић</i> <i>Vladimir Stojančević</i>	О Стевану Симићу и његовим успоменама	273
	About Stevan Simić and His Memories.....	301
<i>Стеван Симић</i> <i>Stevan Simić</i>	Моји списи објављени у појединим часописима, алманасима и сличним издањима у Цариграду, Солуну, Крфу, Скопљу, Сарајеву, Београду Библиографски подаци	303
	My Works Published in Magazines, Almanachs and Similar Publications in Carigrad, Thessalonica, Corfu, Skoplje, Sarajevo, Belgrade Bibliographical Data	307

ПРЕГЛЕД ОРГАНИЗОВАНОГ РАДА НАЦИОНАЛНЕ АКЦИЈЕ СРПСКЕ ВЛАДЕ У МАЋЕДОНИЈИ И СТАРОЈ СРБИЈИ КРАЈЕМ 19. ВЕКА

СЛАВИША НЕДЕЉКОВИЋ

Догађаји који су произашли из такозване Велике источне кризе (1875–1878), из основе су пореметили однос политичких снага на Балканском полуострву. Османско царство је у ратовима са Русијом, Србијом и Црном Гором изгубило знатне територије, а Аустро-Угарска је окупирала Босну и Херцеговину. Ослободилачки рат који је Србија повела против Турске, донео је независност и извесно територијално проширење, али није довео до уједињења српског народа у целини. И даље се под туђинском влашћу налазио значајан део српског народа који је живео у Босни, Херцеговини, Старој Србији и Мађедонији. Одлукама Берлинског конгреса биле су одређене нове политичке границе на Балканском полуострву. Одгурнута од Босне и Херцеговине, Србија је своју националну политику усмерила у правцу југа, ка долинама Мораве и Вардара. Усклађујући своје ослободилачке планове са обавезама које је прихватила потписујући Тајну конвенцију са Аустро-Угарском (1881), којом је Србији било изричито наметнуто уздржавање од националне акције у пограничном појасу према западној Старој Србији, Србији није преостало ништа друго, него да се окрене ка још неослобођеним територијама Османског царства, ка јужним деловима Старе Србије и Мађедонији.¹ Ове области су представљале центар некадашње српске државе и биле су изложене снажном притиску Турака, Арбанаса и бугарске пропаганде. Због тога је у свим плановима српске националне политике ширења српске националне идеје у српским областима у Мађедонији заузимало централно место.

У пролеће 1885. године, председник владе Милутин Гарашанин, поднео је план о будућем деловању Србије у Старој Србији и Мађедонији. Овај план је носио назив „Упутство за одржавање утицаја Србије у Мађедонији и Старој Србији“.² Гарашанин је писао да при тадашњем распореду политичких снага, највећи непријатељ Србије није Турска, већ Бугарска. Да би се супротставиле бугарској пропаганди, Србија

¹ Михаило Војводић, *Србија у међународним односима крајем XIX и почетком XX века*, Београд 1988, 15.

² Михаило Војводић, „Прилог политичкој биографији Стојана Новаковића“; у: *Стојану Новаковићу у спомен, о 80-годишњици смрти*, приредио Андреј Митровић, Београд 1996, 76.

и Грчка су природно упућене једна на другу. У тој акцији усмереној на сузбијање бугарског утицаја, оне су могле, сматрао је Гарашанин, чак да рачунају и на Турску, у чијем је интересу било да спречава бугарске аспирације које су за њу биле најопасније, јер је иза њих стајала Русија.³ Један од првих задатака које је поставило „Упутство“ Милутина Гарашанина било је одређивање буџета за вођење пропаганде у Маћедонији и Старој Србији. Овај посао је са успехом урадио Ђорђе Поповић Даничар, чији је предлог буџета одобрила скупштина Краљевине Србије. По ставкама овог буџета за давање материјалне помоћи српским учитељима у Турској било је издвојено 15.000 динара, што је било значајно увећање суме која је давана српским учитељима у Маћедонији и Старој Србији и која је почетком 1885. године износила 7.100 динара.⁴ У пројекту Даничићевог буџета је, осим слања материјалне помоћи српским учитељима, било предвиђено и отварање српских књижара широм Маћедоније и Старе Србије. Поред отварања књижаре планирано је и отварање српске штампарије у Скопљу, за шта је била предвиђена сума од 8.650 динара.⁵

Рад на јачању српске националне идеје у Маћедонији није био могућ без стварања снажне мреже српских конзулата. Привремена конзулска конвенција између Србије и Турске, потписана је септембра 1886. године у Београду. По закључењу ове конвенције Стојан Новаковић се прихватио задатка да од турских власти добије одобрење за отварање српских конзулата у Скопљу и Солуну, као и добијање берата за српске конзуле. Читава процедура око тога била је успешно окончана, тако да је 1887. године Србија отворила своје конзулате у Скопљу и Солуну.⁶ За првог српског конзула у Скопљу био је изабран Алекса Пачић, бивши секретар за турски језик у Министарству иностраних дела, док је за вицеконзула био постављен Петар Манојловић.⁷ Конзулат се налазио у кући Петра Лекића у непосредној близини митрополије.⁸ Отварањем српских конзулата у Битољу и Приштини (1889), заокружена је мрежа српских конзулата у Турској, тако да је од тог времена брига Србије за српски народ у Турској била утемељена на организованом раду који је доносио конкретне резултате на терену.

Од свих градова у Старој Србији и Маћедонији који су улазили у поље српског националног рада, посебна пажња била је усмерена на Скопље. Овај град је представљао осетљиво подручје на којем су се сударале међусобно супротстављене тежње балканских земаља и Отоманске империје. Скопље је имало веома велики значај за ширење националне акције у српским областима у Маћедонији. То је била капија према југу, из које је требало да крене културно-просветна

3 Момир Самарџић, „Делатност Милутина Гарашанина на организовању српске пропаганде у Старој Србији 1885. године“, у: *Историјски часопис*, књига LI, Историјски институт, Београд 2004, 122–125.

4 Архив Србије (даље: АС), Лични фонд Милутина Гарашанина (даље: МГ), бр. 820, Ђорђе Поповић – Милутину Гарашанину, Београд 3. мај 1885.

5 Исто, бр. 820, Ђорђе Поповић – Милутину Гарашанину, Београд 3. мај 1885.

6 Михаило Војводић, *Стојан Новаковић и Владимир Карић*, Београд 2003, 350.

7 *Исто*, 180; Петар Костић, *Аутобиографија*, приредила Вјера Митровић, Призрен 1997, 147.

8 Миле Станић, „Успомене на митрополите с којима сам радио Михаила Г. Ристића“, у: *Вардарски зборник 2*, Београд 2003, 76.

и национална пропаганда Србије према српском становништву у Маћедонији. Удаљено 90 км од српске границе, повезано са Србијом железницом и путевима, Скопље је постало најважнији центар за националну акцију на широком подручју Старе Србије и дела Маћедоније.⁹ Значај овог града нарочито је порастао септембра 1888. године, када је административни центар Косовског вилајета био пребачен из Приштине у Скопље.¹⁰ Значај који је Скопље имало за српску заграничну делатност у Маћедонији истакнут је на конзулским и директорским конференцијама, које су периодично одржаване у Министарству иностраних дела Србије. На првој конзулској конференцији која је била одржана 22. априла 1891. године у Београду, српском конзулату у Скопљу била је посвећена значајна пажња. Овај конзулат био је надлежан за Скопски, Кумановски и Велешки округ, као и за Велешку кајмакамију и Велес, управо за оне области које су биле најугроженије од агресивне бугарске и грчке пропаганде. У циљу спровођења планираних активности на пољу пропаганде, српском конзулату у Скопљу била је додељена сума од 20.000 динара.¹¹ Значај који је Скопље имало подвучен је и на директорској конференцији која је 1898. године сазвана у Београду, а на којој је, између осталих учесника, присуствовао и Коста Ковачевић, директор скопске гимназије.¹² Организован рад на пољу националне пропаганде доноси резултате, па је 1894. године у Скопљу почела са радом српска гимназија.¹³ Такође је појачан рад на отварању основних школа, тако да је школске 1895/6. године у скопској епархији у 60 места било 70 српских основних школа са 86 учитеља и са 2607 ученика.¹⁴

Почетком 20. века Скопље је био град од око 30.000 становника у коме су скоро подједнако били заступљени муслимани и хришћани.¹⁵ Српски народ у Скопљу био је значајно бројно заступљен и живео је у седам скопских махала (Игит-пашина махала; Пајко махала; Арачи-селадин махала; Хамидија махала; Газиментеш махала; Табак-шајина махала и Етем-пашина махала).¹⁶ Главна делатност Срба у Скопљу била је трговина, по чему су они били надалеко

9 Зоран Живковић Христић, „Два прилога Светозара Томића о раду српских културних и просветних установа у Скопљу на крају XIX и почетком XX века“, у: *Вардарски зборник 7*, Београд 2010, 129.

10 Тодор Станковић, *Пушње белешке по Старој Србији 1871–1898*, Београд 1910, 86.

11 Михаило Војводић, *Својан Новаковић и Владимир Карић*, 111–115; Архив Косова и Метохије (даље АКМ), фонд Јована Јовановића Пижона (даље: ЈЈП), XXVIII/К-10-684-1981, бр. 427, 80-3-444, Пов. бр. 733, Владимир Карић, Владимир Љотић, Димитрије Боди – Министру иностраних дела, Београд 25. април 1891.

12 АС, Министарство иностраних дела, Просветно-политичко одељење (даље: МИД-ПП), 1902, ф V, ПП No 2922, Београд 3. август 1902.

13 Зоран Живковић Христић, *наведено дело*, 119.

14 Јован М. Јовановић, *Јужна Србија од краја XVIII века до ослобођења*, Београд 1941, 132–133.

15 Зоран Живковић Христић, *наведено дело*, 127.

16 АС, Посланство у Цариграду, несрећена грађа, кутија 48, ф 104, 1901, Пов. бр. 307, Генерални конзул Милосав Куртовић – Краљевском посланству Србије у Цариграду, Скопље 24. фебруар 1901.

познати широм Старе Србије и Мађедоније. Активност српских трговаца у Скопљу била је присутна кроз читав 19. век, и од бројних трговачких породица које су продавале робу на широком простору од Сарајева до Београда и Пловдива, истичу се породице: Поповић, Бошковић, Николић, Кузмановић, Јовановић, Трајковић итд.¹⁷

Притиснути од Арбанаса, турских власти, Васељенске патријаршије и бугарске егзархије, Срби у Скопљу су били одани борци у очувању српског имена на овим просторима. У жељи да сачувају српски народ од асимилације, српски трговци су били активни у народним пословима и све до отварања српског конзулата у Скопљу, они су у својим рукама држали све послове везане за црквено-школско питање.¹⁸ Одани својој православној вери они су били приложници многим црквама и манастирима у Скопљу и околини. Међу добротворима који су својим прилозима помагали обнову српских светиња у Мађедонији нарочито се истицао народни првак, трговац Трајко Хаџи Дојчиновић.¹⁹ Дуги низ година он је био у управи српске црквено-школске општине у Скопљу, која је урадила много добрих ствари за српски народ у скопској епархији. Српске црквено-школске општине се у Мађедонији и Старој Србији, јављају од средине 18. века. Стваране по градовима и селима, оне су представљале важан фактор у очувању српске националне свести. Градске општине представљале су управна тела састављена од најугледнијих свештеника, трговаца и представника занатских еснафа чији је избор потврђивао митрополит. Градском општином председавао је прота, као митрополитов заступник, па је пред турским властима црквено-школска општина представљала носиоца свих митрополитских права заснованих на патријаршијским привилегијама. Црквено-школске општине су успостављале односе са Србијом, уређивале односе са турским властима у верским и просветним, а онда када су то околности дозвољавале и у економским питањима. Општине су временом стекле широку самоуправу и као такве постале носиоци културно-просветног, верског, економског и политичког живота Срба у Мађедонији и Старој Србији.²⁰

Стварање и очување национално свесне српске интелигенције у Турској представљало је веома важан корак у решавању српског националног питања у Отоманском царству. У интересу националног рада Краљевине Србије било је да се сачува српски трговачко-занатлијски сталез, јер је он био носилац српске мисли у Турској. Српски трговци су били мисионари национално-политичког ослобођења и снажан фактор у друштвено-економском и политичком животу Срба у Мађедонији и Старој Србији.

Последње деценије 19. и почетак 20. века донели су заоштрење политичке ситуације у европском делу Турске. Српски национални

17 Јован Хаџи Васиљевић, *Скојска индустрија и шртовина и скојски шртовци у XIX веку*, Београд 1933, 8–14.

18 Јован Хаџи Васиљевић, *Скојље и њеова околина*, Београд 1930, 395.

19 Јован Хаџи Васиљевић, *Јужна Штара Србија – Кумановска обласи*, Београд 1909, 42–45.

20 Бранислав Ђ. Нушић, *Косово, ойис земље и народа*, Београд 1986, 95–102.

радници у Старој Србији и Маћедонији нашли су се пред великим искушењима. Поред турских власти и Арбанаса који су представљали константну претњу, велику препреку српској националној акцији представљала је све организованија бугарска пропаганда, као и одбојан став Цариградске патријаршије у решавању црквених питања. Турске власти нису признавале да у Скопљу има Срба, односно уопште нису признавале српску народност у Турској. Тада су званично признавана два православна милета: Урум-милет (односно патријаршисти) и Булгар-милет (егзархисти). У оваквој ситуацији је и једноставна ствар, као што је било отварање основне школе, наилазило на велике проблеме.

Српска основна школа у Скопљу је отворена почетком фебруара 1891. године, али је већ после пар дана била затворена. Овај потез турских власти подржали су аустријски конзулат и егзархијски митрополит, који су истицали да ова школа не треба да ради јер у Скопљу нема Срба. Међутим, и поред наведених проблема, школа је новембра 1892. године наставила са радом, а две године касније је добила званичну дозволу од турских власти.²¹ Иако је Патријаршија у Србима гледала противнике који су за њене интересе били безбеднији од Бугара, ипак је кад год је то могла, ометала српски национални рад у Маћедонији. Најбољи пример који то илуструје јесте погрчење српске цркве Св. Спаса у Скопљу, које се десило пред ускрс 1890. године.²² Црква Св. Спаса се све до 1878. године налазила у рукама Срба у Скопљу, а затим је Патријаршија одлучила да цркву поред Срба наизменично могу да користе и Грци. Како скопским Грцима то није било довољно, они су побацали све словенске црквене књиге, а свештеника Јована Бурковића избацили из цркве. Словенска служба у цркви Св. Спаса више није била дозвољена.²³

Један од сложенијих проблема са којима се српски народ у Скопљу суочавао била је агресивна бугарска пропаганда. Бугарска пропаганда у Маћедонији је била добро организована, а уз помоћ школа које су тамо плански отворане, Бугари су свим силама радили на асимилацији српског становништва у тим областима. Носилац бугарске националне идеје и културе била је Егзархија. Овлашћена од турских власти да организује црквени и просветни живот словенског становништва у Маћедонији, Егзархија је створила снажан пропагандни и просветни апарат који је са успехом ширио бугарски језик, културу и национално име.²⁴ Када је 1870. године Порта признала аутономију бугарске цркве у Турској, јасно се видело да бугарски национални програм далеко превазилази бугарски етнички простор. Бугари су показивали претензије да у оквиру свог егзархата обухвате не само област Трновске патријаршије, већ и области Пећке патријаршије и Охридске архиепископије. Бугари су у Егзархији имали моћно оружје које им је осигуравало снажно присуство у Маћедонији. Бугарска није крила своје аспирације према Маћедонији коју је ставила у

21 Зоран Живковић Христић, *наведено дело*, 119.

22 Миле Станић, *наведено дело*, 90.

23 Михаило Војводић, *Стојан Новаковић и Владимир Карић*, 86–87.

24 Васиљ Поповић, *Источно питање*, Београд 1996, 186.

први план свог спољнополитичког деловања.²⁵ У жељи да одвоји Македонију од Србије, бугарска пропаганда је преплавила ову област својим агентима, учитељима и свештеницима. Главни циљ њиховог деловања била је бугаризација српског и осталог словенског становништва у Македонији. Од 1897. године бугарска пропаганда почиње да мења начин свог деловања у европској Турској. Увидевши да културно-просветни рад не доноси адекватне резултате, Бугари су прибегли отвореном терору и разрачунавању са својим политичким противницима. Тако је те исте године, у Солуну организовано бугарско „Удружење за убијање Срба“ које је имало у задатак да заплаши српско становништво у Македонији. Од 1897. године, почињу напади на Србе у области сва три румелијска вилајета.²⁶ Нападаци делују плански и организовано и бирају најистакнутије српске националне раднике у Македонији. Тако је 1899. године, од стране егзархиста убијен трговац Тома Јовановић, један од најугледнијих грађана и председник српске општине у Скопљу.²⁷ Међутим и поред оружаних напада од стране егзархиста који су обележили почетак 20. века, српски народ у Скопљу није се ни за тренутак поколебао и до краја је остао веран свом националном идентитету.

Главни аргумент турских власти, као и бугарске, грчке и аустроугарске пропаганде био је да Скопље не може бити српски град, јер у њему нема Срба. Негирање постојања Срба у Скопљу требало је да Србији одузме право на овај град и остале српске области у Македонији. У прилог томе да су Срби били значајно бројно заступљени у Скопљу говори документ који достављамо у наставку текста. То је списак српских домова у Скопљу из 1901. године, који је за потребе српског посланства у Цариграду саставио администратор Скопске епархије и потоњи митрополит Фирмилијан Дражић.²⁸ Текст достављамо у оригиналу без икаквих језичких и интерпункцијских исправки.

²⁵ *Историја српског народа, књига V-1*, Београд 1994, 352.

²⁶ Јован М. Јовановић, *наведено дело*, 144–146.

²⁷ Милош И. Ракић, „Трговина у XIX веку“, у: *Споменица двадесетипетоогодишњице ослобођења Јужне Србије*, Скопље 1937, 675–682; Ђорђе Микић, *Друштво не и економске прилике косовских Срба у XIX и почетком XX века (од чифчијства до банкарства)*, Београд 1988, 316.

²⁸ АС, Посланство у Цариграду, несрећена грађа, кутија 48, ф 104, 1901, Пов. бр. 307, генерални конзул Милосав Куртовић – Краљевском посланству Србије у Цариграду, Скопље 24. фебруар 1901.

Списак српских домова у Скопљу

Тек. бр.	Име и презиме домаћина	Занимање	Одакле је родом	Махала, у којој станује
I. парохија попа Јована Бурковића				
1.	Стојан Јовановић	папуција	из Скопља	Игит-паша
2.	Трајко Бурковић	терзија ²⁹	—	—
3.	Атанас Бурковић	—	—	—
4.	Панча Атанасовић	слуга	—	—
5.	Сава Панковићка	удова	—	—
6.	Ставра Ђорђевић	сахатија ³⁰	—	—
7.	Кочо Ђ. Катановић	учитељ	—	—
8.	Јован Николић	слуга	—	—
9.	Султана Панковић	удова	из Скопља	Игит-паша
10.	Дим. Јовановић,	трговац	—	—
11.	Кочо Панушковић	кмет	—	—
12.	Кочо Вишљевић	ћурчија ³¹	—	—
13.	Василије Јовановић	трговац	—	—
14.	Стеван Ђ. Јовановић	—	—	—
15.	Никола Јанковић	обућар	—	—
16.	Хаџи Зафир Цветановић	трговац	—	—
17.	Атанас Х. Зафировић	—	—	—
18.	Мих. Х. Зафировић	—	—	—
19.	Дим. Х. Зафировић	—	—	—
20.	М. Јањевић	—	—	—
21.	Јован Пешић	слуга	—	—
22.	Димитрије Гаљевић	драгоман ³²	—	—
23.	Кузман Илић	трговац	из Тетова	—
24.	Трајко Зафировић	—	из Скопља	—
25.	Анушка Х. Тасовић	удова	—	—
26.	Ђоша Х. Мицковић	терзија	—	—
27.	Анта Димић	кувар	—	—
28.	Стојан Стојковић	терзија	—	—
29.	Сава Стојановић	наставник	из Приштине	—
30.	Ана Александровићева	наставница	из Сенице	—
31.	Спира Хаџи Ристић	драгоман	из Тетова	—
32.	Хаџи Кочко Зафировић	хлебар	из Скопља	—
33.	Васа Филиповић	трговац	из Приштине	Пајко-махала
34.	Спира Аврамовић	хлебар	из Тетова	—
35.	Коста Сидић	трговац	из Скопља	—
36.	Стојан Сидић	—	—	—
37.	Ђорђе Јанићевић	терзија	из Призрена	—
38.	Никола Х. Костић	трговац	из Скопља	—
39.	Јован Хаџи Костић	—	—	—
40.	Дим. Хаџи Костић	—	из Скопља	—

29 Кројач.

30 Саџија.

31 Крзнар.

32 Тумач, преводилац, нарочито при страним посланствима у Турској.

Тек. бр.	Име и презиме домаћина	Занимање	Одакле је родом	Махала, у којој станује
41.	Стеван Хаџи Костић	трговац	из Скопља	Пајко-махала
42.	Ђорђе Хаџи Костић	—	—	—
43.	Манојло Реканлија	—	—	—
44.	Младен Чучерац	—	из Чучера	—
45.	Нешо Младеновић	—	—	—
46.	Стојко Младеновић	—	—	—
47.	Јован Младеновић	—	—	—
48.	Никола Младеновић	—	—	—
49.	Марија Маријановићева	удова	из Скопља	—
50.	Марија Неранџић	—	—	—
51.	Атанас Цветковић	бојација ³³	из Тетова	—
52.	Василије Петровић	трговац	из Призрена	—
53.	Пера Лекић	—	из Босне —	—
54.	Младен Петровић	—	из Призрена	—
55.	Ђорђе	дунђер ³⁴	из Галичника	—
56.	Стана Јовановићева	наставница	из Новог Пазара	Пајко-махала
57.	Спира Ц. Митровић	обућар	из Приштине	—
58.	Ђорђе Ц. Митровић	бакалин	—	—
59.	Блажо Спасић	послужитељ	из Булачана	—
60.	Цветко Јовановић	—	—	—
61.	Спаса Николић	—	—	—
62.	Риста Васиљевић	трговац	из Пећи	Арачи-селадин
63.	Јордан Богдановић	учитељ	из Штипа	—
64.	Никола Наумовић	трговац	из Скопља	—
65.	Ристо Наумовић	—	—	—
66.	Кочо Миновић	учитељ	—	—
67.	Коста Стојановић	црквењак	—	—
68.	Крста Аћимовић	механџија	из Галате	—
69.	Баба Мара	удова	из Скопља	—
70.	Стевча Томић	—	—	—
71.	Атанас	слуга	—	—
72.	Бојко	дунђер	из Призрена	—
73.	Јосиф	—	из Кичева	—
74.	Цветко Сидић	економ	из Скопља	—
75.	Богдан	заптија	из Берана	—
76.	Јанићије	тишлер ³⁵	из Вучитрна	—
77.	Димитрије	механџија	из Тетова	—
78.	Огњан	млекаџија	из Галичника	—
79.	Панта Палошевић	учитељ	из Скопља	—
80.	Коста Стојановић	послужитељ	—	—
81.	Антоније Десић	—	—	—
82.	Риста Огњановић	наставник	из Галичника	—
83.	Јордан Петровић	обућар	из Скопља	Хамидија
84.	Нешо Чучерац	механџија	из Чучера	—
85.	Султана	удова	из Призрена	—
86.	Стеван Х. Јанићијевић	обућар	из Скопља	—
87.	Димитрије Кајевић	механџија	из Бањана	—
88.	Лука Мурањић	ћумурџија	из Призрена	Хамидија
89.	Андреја Књежевић	слуга	из Плеваља	—

33 Фарбар.

34 Старински столар и градитељ (дрводеља, тесар и зидар истовремено).

35 Столар.

Тек. бр.	Име и презиме домаћина	Занимање	Одакле је родом	Махала, у којој станује
90.	Димитрије Јелић	ћурчија	из Тетова	Хамидија
91.	Панто Исаиловић	бакалин	–	–
92.	Тодор Чакаревић	трговац	из Велеса	–
93.	Ђира Атанасковић	дунђер	из Тетова	–
94.	Јован Ђирић	учитељ	–	–
95.	Стеван Бојковић	референт	из Неродимља	–
96.	Стојан Стејић	ђакон	из Призрена	–
97.	Анђелко Јанковић	писар	из Скопља	–
98.	Алекса Газикаловић	тишлер	из Призрена	–
99.	Кочо Х. Димишковић	бакалин	из Скопља	–
100.	Трифун	терзија	из Пећи	–
101.	Василије	трговац	из Тетова	–
102.	Стојче	механција	из Ибраимова	–
103.	Димитрије Ђорђевић	кројач	из Скопља	Хамидија
104.	Васа Стефановић	баштован	–	–
105.	Јован Стефановић	каменар	–	–
106.	Михаило Стефановић	баштован	–	–
107.	Срејо Србиновић	зидар	из Пореча	–
108.	Трендафил Србиновић	–	–	–
109.	Станоје Србиновић	–	–	–
110.	Серафим Србиновић	–	–	–
111.	Стефан Србиновић	–	–	–
112.	Јефта Србиновић	слуга	–	–
113.	Јован Крстић	–	–	–
114.	Јован Костић	–	–	–
115.	Андреја Кошљанац	–	–	–
116.	Андреја Вучидолац	–	–	–
117.	Јеврем Стерђевић	кафеција	из Пећи	Гази-ментеш
118.	Јован Стефановић	тишлер	из Тетова	–
119.	Деша Цветковић	обућар	из Скопља	–
120.	Сима Митровић	слуга	из Вучитрна	–
121.	Марко Чемерикић	бакалин	из Призрена	–
122.	Цветко Лазић	–	–	–
123.	Илија Ђићарић	трговац	–	–
124.	Младен Поповић	кафеција	–	–
125.	Данило Спасић	послужитељ	из Приштине	–
126.	Дим. Поповић	–	из Гиљана	–
127.	Србин Петровић	–	из Приштине	–
128.	Младен Максимиовић	кафеција	из Пећи	–
129.	Петко Томић	послужитељ	из Призрена	–
130.	Душан Миленковић	–	–	–
131.	Јован Нарлић	–	из Вучитрна	–
132.	Михаило Лазић	–	из Приштине	–
133.	Тадијана Стефановићева	учитељица	–	Арачи-селадин
134.	Јевтимије Герић	учитељ	из Пећи	–
135.	Милка Стипцићева	учитељица	из Призрена	–
136.	Љубица Стаменковићева	–	из Приштине	–
137.	Кочо Јовановић	књијар	из Скопља	Табак-шајин
138.	Ђорђе Чемерикић	прота	из Призрена	Пајко-махала
139.	Александар Буквић	–	из Скопља	–
140.	Риста Петровић	шнајдер	из Ливађа	–
141.	Панта Петровић	–	из Пећи	–
142.	Трифун Јовановић	–	–	–

Тек. бр.	Име и презиме домаћина	Занимање	Одакле је родом	Махала, у којој станује
143.	Лазар Саздић	шнајдер	из Велеса	Пајко-махала
144.	Петко Кочовић	бакалин	из Скопља	–
145.	Јован Аћимовић	механција	из Гостивара	–
II. парохија попа Перка Димитријевића				
146.	Нићифор	баштован	из Скопља	Хамидија
147.	Ђорђе Шишевац	воденичар	из Шишева	–
148.	Никола	лебар	из Гостивара	–
149.	Никола тетовац	из Тетова	–	–
150.	Ката Стојковић	удова	из Скопља	–
151.	Ђорђе Чика	ложач	–	Гази-ментеш
152.	Вебер	чиновник	Хрват православ.	–
153.	Божин Ђиправић	послужитељ	из Вучитрна	Етем-паша
154.	Трпко Лисичанац	баштован	из Скопља	Гази-ментеш
155.	Ђорђе Чучерац	капиција ³⁶	из Чучера	–
156.	Јован Приштевац	трговац	из Приштине	–
157.	Јосиф	слуга	–	–
158.	Димитрије	–	–	Игит-паша
159.	Панко Китка	фарбар	из Скопља	–
160.	Лазар Илић	учитељ	–	Арачи-селадин
III. парохија попа Трајка				
161.	Вељко Гроздановић	бакалин	из Скопља	Гази-ментеш
162.	Божин Јањевић	баштован	–	–
163.	Трајко Стублија	–	–	–
164.	Браца Митевић	зидар	–	–
165.	Андон Аврамовић	обућар	–	–
166.	Пане Димитријевић	–	из Скопља	Арачи-селадин
167.	Димитрије Кочовић	бакалин	–	–
168.	Спира Матић	шећерција	–	–
169.	Петар Спасић	самарција ³⁷	–	Пајко-махала
170.	Панко П. Николић	трговац	–	–
171.	Стојан Андоновић	–	–	Хамидија
172.	Китан	мутавција ³⁸	–	–
173.	Атанас Краљевић	говедар	–	–
174.	Лазар Ђорђевић	бакалин	–	–
175.	Тодор	шећерција	–	–
176.	Насто	зидар	–	–
177.	Павле Кочовић	Србин – нема свештен.	–	Гази-ментеш
178.	Максим Тодоровић	–	–	–
179.	Петруш Блажовић	попа Перкова парохија	–	–
180.	Спасо Чучерац	–	–	Хамидија
IV. Цинцари у парохији попа Ј. Бурковића				
181.	Гуша Николић	златар		Игит-паша
182.	Ставро Ђорђевић	механција		Пајко-махала
183.	Панче Јањевић	чиновник		Игит-паша
184.	Евгенија Митавић	удова		Пајко-махала

36 Вратар.

37 Занатлија који прави седласту подлогу за товар на товарним животињама.

38 Занатлија који прави појасеве за коње.

Тек. бр.	Име и презиме домаћина	Занимање	Одакле је родом	Махала, у којој станује
185.	Марија Прелевић	удова		Пајко-махала
186.	Григорије Димић	механџија		–
187.	Нано Димић	обућар		Арачи-селадин
188.	Коста Минић	механџија		–
189.	Харимос Леонидас	доктор		Пајко-махала
V. Српски поданици у парохији попа Ј. Бурковић				
190.	М. П. Куртовић	консул		
191.	И. Иванић	вице консул		
192.	Данило Драгашевић	секретар		
193.	Марко П. Милановић	дијуриниста ³⁹		
194.	Р. Агаџиновић	директор српске гимназије		
195.	Илија Вучетић	наставник	–	
196.	Милош Гајић	–	–	
197.	Влада Петковић	–	–	
198.	Светозар Томић	–	–	
199.	Атанас Пијатовић	–	–	
200.	Петар Косанић	–	–	
201.	Станко Ивановић	–	–	
202.	Алекса Станишић	–	–	
203.	Јован Жарковић	–	–	
204.	Алекса Ристић	–	–	
205.	Јеврем	ковач	из Врања	
206.	Мих. Шушкаловић	доктор		
207.	Харистон	ковач	–	
208.	Риста врањанац	гаваз ⁴⁰	–	
209.	Јован „	–	–	
210.	Ђока Крстић	апотекар		
211.	Мих. Манчић	кројач		
212.	Мих. Стефановић	агент		
213.	Милован Некић	тишлер		
214.	Л. Божовић	управитељ		
215.	Љубица Ж. Прокићка	управитељица В. дев. школе		
216.	Делфа Мусић	наставница	–	
217.	Анђа Петковићева	–	–	
218.	Даринка Ђерићева	–	–	
219.	Зорка Јовановићева	наставница В. дев. школе		
220.	Јелка	економ		
221.	Нићифор Миџић	берберин		
222.	Павле Томић	фијакериста		
223.	Стојко Стојановић	шнајдер		
224.	Милан Јовановић	–		
225.	Лука Јовановић	фијакериста		
226.	Иво Раљевић	гаваз у руском конзулату		
227.	Милан Видојевић	кувар	–	

8-II-901 год. у Скопљу.

³⁹ Онај који ради за дневну плату, дневничар.

⁴⁰ Почасни стражар страних дипломатских представника у Турској и виших државних чиновника уопште; стражар, полицајац.

Of all the cities in Macedonia and Old Serbia which comprised the field of the Serbian national work, Skoplje had the special place. This town represented a fragile spot of confrontation of the different aspirations of the Balkan countries on one side, and Turkey on the other. Skoplje had a special significance for the spreading of the national action in Serbian territories in Macedonia. This was the gate to the south through which a cultural and educational propaganda of the Kingdom of Serbia should reach the Serbian population in Macedonia. The end of the 19th and the beginning of the 20th century brought about the worsening of the political situation in Old Serbia and Macedonia. Serbian national workers encountered many ordeals. Beside the Turkish authorities and the Albanians which represented a constant threat, the great obstacle to the Serbian national work was ever more dangerous Bulgarian propaganda as well as the repellent attitude of the Carigradska patrijaršija (Residence of the Patriarch of Carigrad) in the settling of the church issues. Turkish authorities would not acknowledge the existence of the Serbs in Skoplje – in other words, they would not acknowledge the existence of the Serbian minority in Turkey. The similar attitude was held by the Bulgarians and the Greeks. The negation of the existence of the Serbs in Skoplje should serve as a reason for denying Serbia the right to this city and other Serbian territories in Macedonia. However, despite such an attitude, the historical documentation shows that the Serbian people was significantly and numerously represented in Skoplje and comprised an important part of the Christian population in these territories.